

การจัดการชุมชน ภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม
ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล จังหวัดนครศรีธรรมราช
THE MANAGEMENT OF COMMUNITIES, LANDSCAPES,
JOBS AND CAREERS WITH PARTICIPATION IN THE
KHAO-PA-NA-LE AREA, NAKHON SI THAMMARAT

วายุภักษ์ ทาบุญมา¹, ประกิต ไชยธาดา² และเบญจพร จันทรโคตร^{3*}

Vayupak Thaboonma¹, Prakit Chaithada²,

and Benjaporn Juntarakote^{3*}

Received date: July 5, 2023

Revised date: October 17, 2023

Revised date: October 17, 2023

¹ อาจารย์, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

³ อาจารย์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

* Corresponding author, email: benjaporn_jun@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการชุมชน ศึกษาบริบท ความต้องการ ภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ นอกห้องเรียนสำหรับการเสริมสร้างสมรรถนะผู้เรียนให้เป็นผู้สร้างสรรค์งาน และอาชีพ ผู้สร้างนวัตกรรม ผู้มีวิถีชีวิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยนี้ คือ ครู ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ผู้ประกอบการในพื้นที่เขาป่านาเล จำนวนพื้นที่ละ 12 คน รวมทั้งสิ้น 48 คน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยใช้การประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การฝึกอบรม การระดมความคิดเห็น และการอภิปรายกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ การศึกษาบริบทชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า การจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียน เพื่อเป็นต้นน้ำในการจัดกิจกรรมงานและอาชีพให้กับนักเรียน มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาบริบท ความต้องการ ภูมินิเวศของชุมชน 2) การสำรวจงานและอาชีพของชุมชนที่สัมพันธ์กับภูมินิเวศของชุมชน 3) การวางแผนปฏิบัติการมีส่วนร่วม 4) การประชุมปฏิบัติ การฝึกอบรม การระดมความคิดเห็น การอภิปรายกลุ่ม 5) การประเมินผลการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม การวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และโรงเรียน การวิจัยปฏิบัติการทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงกับกลุ่มเป้าหมาย เกิดการวางแผนปฏิบัติการสร้างการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และโรงเรียน ทำให้มีความรู้สึก

ว่าเป็นผู้ร่วมสร้างกิจกรรม การปฏิบัติการตามแผนงานที่กำหนดอย่างต่อเนื่องในชุมชนตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น โดยโรงเรียนสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับงานและอาชีพตามบริบทของชุมชน สามารถใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน

คำสำคัญ : การจัดการแบบมีส่วนร่วม, ภูมินิเวศ, งานและอาชีพ, ชุมชน

Abstract

This participatory action research aims to manage communities, study contexts, needs, landscapes, jobs and occupations in a participatory way in the Khao-Pa-Na-Le area, Nakhon Si Thammarat Province to be used as information to develop learning activities outside the classroom for enhancing learners' competency to be creative and professional innovators who live an environmentally friendly lifestyle and initiators of self-learning. The samples used in this research were totally 48 people which included 12 people of teachers, community leaders, villagers, and entrepreneurs in each area. The research results showed that there were 5 steps in participatory community management by creating cooperation between the community and the school for being the sources of work and career activities for students: 1) a study of the context, needs, and the community

landscape; 2) a survey of community jobs and occupations related to the community landscape; 3) participatory action planning 4) practice meetings, training, brainstorming and group discussion 5) assessment of participatory community management. This research outside the classroom.

Keywords: Participatory management, landscapes, jobs and careers, community

1. บทนำ

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ตั้งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรมลายู เป็นแผ่นดินกั้นทะเลอันดามันและอ่าวไทยออกจากกัน ทั้งยังมีทะเลสาบขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัด ส่วนกลางของพื้นที่ในแนวเหนือใต้มีเทือกเขาขนาดใหญ่ คือเทือกเขานครศรีธรรมราช เชื่อมต่อกับเทือกเขาสกาลาศรีที่ตั้งอยู่ในแนวตะวันออก-ตก ซึ่งกั้นเขตแดนระหว่างมาเลเซียกับไทยในปัจจุบัน เทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่น้ำน้ำและตะกอนดินไหลลงสู่ฝั่งทะเล คนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน เริ่มต้นบริเวณปากแม่น้ำ แล้วค่อย ๆ ขยายพื้นที่ออกสู่พื้นที่อื่น ๆ ทำให้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายและความสมบูรณ์ของทรัพยากร ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งเสริมให้ภายในจังหวัดมีการบ่มเพาะภูมิปัญญา พื้นที่เขา ตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราช ทรัพยากรสำคัญ ได้แก่ ของป่า และที่ดิน พื้นที่นา เป็นพื้นที่ราบ มีทรัพยากรสำคัญคือ ที่ดิน และของป่าที่ได้จากป่าพรุ พื้นที่เล เป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีทรัพยากร

สำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น สัตว์ทะเล ป่าชายเลน (มานะ ชุนวิช่วย, 2558) ในส่วนของพื้นที่ป่ามีลักษณะของทรัพยากรคล้ายกับพื้นที่เขาประกอบด้วย ของป่า พืชพรรณ สมุนไพรท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น จึงส่งผลให้สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่มีความหลากหลายและสัมพันธ์ไปกับสภาพพื้นที่ที่อาศัยอยู่ ความหลากหลายของธรรมชาติจึงส่งผลให้ผู้คนเกิดการเรียนรู้ ปรับตัว และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะที่สัมพันธ์ไปกับสภาพของแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน การศึกษาถึงสภาพทางภูมินิเวศหรือถิ่นที่อยู่อาศัย (Habitat) ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบวิถีชีวิต และเป็นแหล่งกำเนิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ จะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบนิเวศ ในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในส่วนหนึ่งของกระบวนการในระบบนิเวศ และเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสมดุลและความยั่งยืนของธรรมชาติ ในขณะที่ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจนับจากอดีต จะช่วยให้เข้าใจถึงสภาพเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นร่องรอยและแนวโน้มความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไปได้ อันเป็นไปตามหลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในยุคปัจจุบันที่มีความจำเป็นต้องยอมรับความหลากหลายของสังคมมนุษย์และวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหากว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้สูญเสียไป เปรียบเหมือนการ

สูญเสียสภาพป่าธรรมชาติ หรือการสูญเสียพันธุ์ของพืช ที่แม้จะพยายามฟื้นฟูหรือสร้างใหม่เพียงใด ก็ไม่อาจที่จะกลับบามีสภาพเหมือนเดิมได้ (นิเวศท้องถิ่น, 2554)

ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาของประเทศไทยอย่างหนึ่ง คือ สถาบันการศึกษาผลิตบัณฑิตออกไปแล้วไม่ตรงตามความต้องการของตลาด หรือไม่สามารถทำงานได้ ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเชื่อว่ามาจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นตำราทางวิชาการมากกว่าประโยชน์ในการนำไปใช้ หรือขาดการบูรณาการความรู้เข้ากับความเป็นจริงของชีวิต การเรียนรู้ในห้องเรียนนั้นเมื่อเทียบกับความรู้ที่มีอยู่จริง การให้ความสนใจมุ่งไปที่การทำกิจกรรมและพัฒนาด้านทักษะ จะสามารถพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้ประสบผลสำเร็จ สิ่งสำคัญคือการออกแบบกิจกรรมนอกห้องเรียนอย่างเป็นระบบ มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องตลอดเวลา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้สัมผัสสภาพความเป็นจริง ก่อให้เกิดการ เชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและสภาพความเป็นจริง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับการสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับผู้เรียนได้

ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เลน มีทรัพยากรท้องถิ่น มีปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ประกอบการที่เหมาะสมกับการใช้เป็นพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน จากความเป็นมาและสาเหตุของปัญหาดังกล่าวจึงทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาจัดการชุมชน ภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เลน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นต้นน้ำในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการระบบนิเวศการเรียนรู้ เพื่อสร้างเสริมทักษะแห่ง

อนาคตสำหรับผู้เรียน โดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในการสร้างรูปแบบกิจกรรม เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในเชิงการจัดการชุมชนในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เลต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อจัดการชุมชน ศึกษาบริบท ความต้องการ ภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ในการศึกษาการจัดการชุมชนภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล มีแนวคิด ทฤษฎี ดังต่อไปนี้

3.1 การจัดการ

การจัดการ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำ อะไร ที่ไหน เมื่อใด โดยใคร ทำให้สมาชิกในองค์กรมีความมั่นใจในการทำงานทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ (สร้อยตระกูล อรรถมานะ, 2545) การบริหารจัดการชุมชนเป็นแนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของบุคลากรและหน่วยงานทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน นำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความสุขความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ประชาชนและประเทศชาติ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551) ชุมชนที่มีกระบวนการในการจัดการของชุมชน

กับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน จะมีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน มีการจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการนำแผนไปใช้ประโยชน์ มีการจัดการความรู้ ของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาและมี ผู้นำกลุ่มองค์กร เครือข่ายองค์กร และชุมชนที่ผ่านมาตรฐาน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนที่ยั่งยืน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2554) กระบวนการจัดการชุมชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมพร้อมก่อนการวิจัย 2) การบูรณาการระหว่างกลุ่มคนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง 3) การวางแผนปฏิบัติการสร้างการมีส่วนร่วม 4) การปฏิบัติตามแผนงานที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง และ 5) การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (ระพีพัฒน์ ศรีมาลา, พรสุข หุ่นรินทร์ และทรงพล ต่อนี้, 2559)

3.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ กระบวนการให้คนในชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการ พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจึงหมายถึง การที่คนในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม และการตัดสินใจต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับร่วมกัน (จินตวีร์ เกษมสุข, 2554)

3.3 แนวคิดกระบวนการกลุ่ม A-I-C

กระบวนการ A-I-C เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่การระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ชัดจำกัดความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสามารถให้ความหมาย ดังนี้ A-Appreciation คือ การยอมรับชื่นชมความคิดเห็น ความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยความเข้าใจในประสบการณ์ สภาพ และขีดจำกัดของเพื่อนสมาชิกแต่ละคน เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกที่ดีมีเมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมกันและความรู้สึกเป็นเครือข่าย I-Influence คือ การใช้ประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคน ที่มีอยู่ มาช่วยกันกำหนดวิธีการ ยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ อุดมการณ์ร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน C-Control คือ การนำยุทธศาสตร์ วิธีสำคัญ มากำหนดแผนปฏิบัติการโดยละเอียด สมาชิกจะเลือกว่าตนเองสามารถรับผิดชอบในเรื่องใดด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดพันธะสัญญาข้อผูกพันแก่ตนเองเพื่อควบคุมตนให้ปฏิบัติจนบรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของกลุ่ม เทคนิคนี้จะช่วยให้คนในองค์กรมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ สร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน มีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกขององค์กร และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดผลสำเร็จ (ประชาสรรค์ แสนภักดี, 2547)

3.4 ภูมินิเวศ

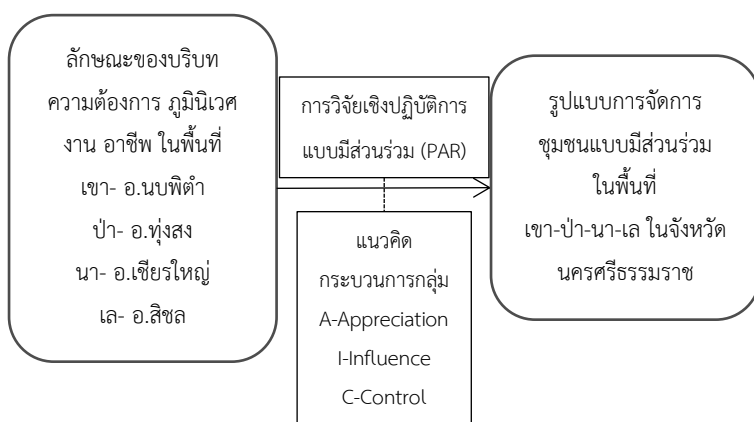
ภูมินิเวศ หมายถึง ภูมิทัศน์ในบริบทของระบบนิเวศ ซึ่งประกอบด้วย โครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และการเปลี่ยนแปลง เป็นการทำความเข้าใจ ภูมิทัศน์ในฐานะระบบนิเวศ โครงสร้างของระบบนิเวศ เป็นลักษณะทาง

กายภาพต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศ เช่น แบบแผนและลักษณะทางธรณีสัณฐาน องค์ประกอบต่าง ๆ และการกระจายตัวขององค์ประกอบต่าง ๆ ประชากรและสังคมสิ่งมีชีวิต พืชพรรณ เป็นต้น ภูมินิเวศในกรอบทฤษฎีนิเวศวิทยา มีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ โครงสร้างภูมินิเวศ บทบาทหน้าที่ภูมินิเวศ และการเปลี่ยนแปลงภูมินิเวศ (Landscape change) (दनัย ทายตะคุ, 2548; ยุพเรศ สิทธิพงษ์ และยุทธนา ทองท้วม, 2562; Forman and Godron, 1986)

3.5 พื้นที่เขา-ป่า-นา-เล ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรมลายูซึ่งเป็นพื้นที่กั้นทะเล ตอนกลางมีเทือกเขาขนาดใหญ่ ถัดมาทางตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มและถัดมาก็เป็นทะเล ลักษณะของภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้นครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลาย และความสมบูรณ์ของทรัพยากร เป็นที่มาของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นแตกต่างกันไป ภูมิประเทศดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้น้อยเป็นสามลักษณะ ได้แก่ “เขา” เป็นพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราช ทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก ทรัพยากรสำคัญของเขา ได้แก่ ของป่า และที่ดิน “นา” ได้แก่ ภูมินิเวศรวมทั้งผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบ ทรัพยากรสำคัญของพื้นที่นี้คือ ที่ดิน ของป่าที่ได้จากป่าพรุ “เล” หมายถึง ภูมินิเวศรวมทั้งผู้คนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลของนครศรีธรรมราช ทรัพยากรสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น สัตว์ทะเล ป่าชายเลน (มานะ ขุนวิช่วย, 2558) นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ “ป่า” ซึ่งมีลักษณะของทรัพยากรคล้ายกับพื้นที่เขา ประกอบด้วย ของป่า พืชพรรณ สมุนไพรท้องถิ่นต่าง ๆ

การศึกษาการจัดการชุมชนภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ เป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงาน วางเป้าหมาย กำหนดทิศทาง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของพื้นที่เขา-ป่า-นา-เลมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ สร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เป็นต้นนำในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้สู่โลกอนาคตด้วยระบบนิเวศการเรียนรู้เขา-ป่า-นา-เล ซึ่งมีกรอบแนวคิดและทฤษฎี ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดและทฤษฎี

ที่มา : เบญจพร จันทรโคตร (2566)

4. วิธิดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

4.1 กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ผู้ประกอบการในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ตัวแทนครูในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานใน 4 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอนบพิตำ (พื้นที่เขา) อำเภอทุ่งสง (พื้นที่ป่า) อำเภอเชียรใหญ่ (พื้นที่นา) และอำเภอลิขิต (พื้นที่เล) พื้นที่ละ 3 คน ตัวแทนจากวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ พื้นที่ละ 3 คน ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน พื้นที่ละ 3 คน และชาวบ้านพื้นที่ละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 48 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ที่มีภูมิประเทศและบริบทที่เหมาะสมในการเชื่อมโยงงานและอาชีพสู่การเรียนรู้และสร้างเป็นชุดกิจกรรมในโรงเรียนต่อไป

4.2 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นที่ 1 ก่อนการดำเนินงานวิจัย คณะผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวิจัย และยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัย ผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผ่านการรับรองเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2566 ใบรับรองเลขที่ COA No. 015/2566

ขั้นที่ 2 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นสำรวจบริบท ความต้องการภูมิโนเวศ งาน และอาชีพของชุมชนเขา-ป่า-นา-เล

ขั้นที่ 3 กำหนดเป้าหมายการพัฒนา สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน โดยขั้นตอนนี้ โรงเรียนควรคัดสรร สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการที่ได้จากการศึกษาในขั้นที่ 1 มากำหนดเป็นเป้าหมายการพัฒนา โดยอาจแยกเป็น 3 เป้าหมาย คือ 1) เป้าหมายของสิ่งที่ควรปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น 2) เป้าหมายของสิ่งที่ควรแก้ปัญหา และ 3) เป้าหมายของสิ่งที่ควรธำรงรักษาสภาพเดิมไว้

ขั้นที่ 4 กำหนดแนวทางในการศึกษาบริบทชุมชนในการเสริมสร้างสมรรถนะผู้เรียนให้เป็นผู้สร้างสรรค์งานและอาชีพ ผู้สร้างนวัตกรรม ผู้มีวิถีชีวิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเลือกใช้แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนทั้งแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อม

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการนี้ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของครู ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และผู้ประกอบการ

4.3.1 แบบสำรวจและสัมภาษณ์บริบทชุมชน เป็นประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลประชากร การศึกษา และอาชีพ สถานภาพครอบครัว และการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งบริบท และความต้องการของชุมชนในการมีส่วนร่วมกับโรงเรียน

4.3.2 แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นและองค์ประกอบในการจัดการชุมชนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน โดยเป็นแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม ศึกษาองค์ประกอบของคน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อบริหารจัดการชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน โดยทำการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ครู และผู้บริหารโรงเรียน

4.3.3 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบริบทชุมชน งานและอาชีพ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน เพื่อกำหนดเป็นกรอบในแบบการสำรวจและสัมภาษณ์ชุมชนและโรงเรียน การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่านตรวจพิจารณาความถูกต้องเหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยนำคำถามมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนดำเนินการจัดเก็บข้อมูล

4.4 การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ซึ่งข้อมูลที่ได้ในแต่ละส่วน จะนำมาเชื่อมโยงและปรับใช้ในการพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมการเก็บรวบรวมข้อมูลทำอย่างเป็นระบบขั้นตอน ดังนี้ 1) ดำเนินการติดต่อและส่งหนังสือเชิญให้กับผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ครู และผู้บริหาร 2) จัดการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม 3) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบวิธีการแบบสามเส้า (Methodological triangulations) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกันในข้อมูลเรื่องเดียวกัน ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ก่อนที่จะนำมาสร้างเป็นข้อสรุปเพื่ออธิบายบริบท งานและอาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ในภาพรวม 2) ข้อมูลเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulations) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนจากนั้นนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนจะนำข้อมูลทั้งหมดมาสร้างเป็นข้อสรุปและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยอีกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังต่อไปนี้ 1) ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลหลังการสัมภาษณ์ รวบรวม เรียบเรียงความ และตรวจสอบความหมายกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็บุคคลสำคัญในแต่ละกลุ่ม พร้อมทำการแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้องเพื่อจัดประเภทและจัดหมวดหมู่ สังเคราะห์ แปลความหมาย และตีความข้อมูลที่ได้รวบรวมมา 2) รวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบข้อมูล (Constant comparison) และตรวจสอบความสอดคล้องและความถูกต้องของข้อมูลเพื่อนำไปสู่แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม

5. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการจัดการชุมชน ศึกษาบริบท ความต้องการ ภูมิโนเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ครู ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ และชาวบ้าน จำนวนพื้นที่ละ 12 คน โดยใช้เทคนิคการวิจัย ปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนเป้าหมาย ได้ผลการวิจัยดังนี้

พื้นที่เขา (อำเภอบนพิดำ จังหวัดนครศรีธรรมราช) จากการสำรวจ บริบทของชุมชน พบว่า อำเภอบนพิดำมีต้นทุนที่สำคัญ คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์ มีความโดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม จึงเหมาะที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ ชุมชนมีการพัฒนาศักยภาพเพื่อเข้าสู่มาตรฐาน การท่องเที่ยว มีกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มทำผ้าบาติก การแสดงรำไท่นกพิทิต เป็นการละเล่นพื้นบ้านของตำบลกรุงชิง นอกจากนี้ประชากรยังประกอบ อาชีพทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ จากการลงพื้นที่ วิสาทกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้นน้ำกสายเกิดจากการร่วมตัวกันของ ชาวบ้านบ้านทุ่งใน หมู่ 8 ตำบลบนพิดำ โดยยึดหลักแนวคิดในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ถือปฏิบัติของคนชุมชน รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อำเภอ บนพิดำเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีความสวยงาม อยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม รวมถึง สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทำให้การ จัดการท่องเที่ยวในอำเภอบนพิดำมีความหลากหลายสามารถที่จะตอบสนอง

ต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนให้เกิตรงาน เกิดรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่ม ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงทำให้ต้องมีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หัวหน้าชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้ในโรงเรียนต่าง ๆ โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน พึ่งพากัน ร่วมมือกันสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ชุมชนสามารถแนะนำให้ความรู้แก่นักเรียนนำไปประกอบอาชีพได้ ทำให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน ชุมชนและโรงเรียนต้องการให้มีงบประมาณสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพให้กับนักเรียน ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านไผ่เหนือ เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการปลูกผักปลอดสารพิษ พืชิตความยากจน สร้างรายได้เสริมในครอบครัวและชุมชน โดยที่ผ่านมาโรงเรียนมีการเข้ามาใช้พื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ จึงมีความสัมพันธ์กับทางโรงเรียนใกล้เคียงเป็นอย่างดี ชุมชนมีความต้องการนำองค์ความรู้เข้าไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียนพื้นที่ใกล้เคียง

พื้นที่ป่า (อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช) จากการสำรวจบริบทของชุมชน พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับภูเขา มีป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นแหล่งต้น น้ำลำธารหลายสาย สภาพดินส่วนใหญ่เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำสวน โดยเฉพาะสวนผลไม้และสวนยางพารา ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านคุณพยนต์ จันทรมาศ มีกลุ่มสาขอาชีพทั้งหมด 14 ฐาน ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเลี้ยงปลา โคขุน เลี้ยง

กบ ไก่พื้นเมือง ผักปลอดสารพิษ กลุ่มเลี้ยงปลาตุก กลุ่มเครื่องแกง กลุ่มไม้กวาดดอกหญ้า กลุ่มเครื่องจักสาน เป็นต้น ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งนี้ จะยึดหลักความถูกต้องและอาศัยกฎกติกาเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามกรอบเดียวกัน อีกทั้ง ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จากการสำรวจพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวน ทำไร่ มีศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โรงเรียนนำนักเรียนเข้ามาศึกษาดูงานบ้าง โรงเรียนมีการนัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำนักเรียนมาทำกิจกรรมนอกพื้นที่ ลงพื้นที่เรียนรู้ทางด้านการเกษตร

พื้นที่นา (อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช) จากการสำรวจบริบทของชุมชน พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม บางส่วนเป็นเนินเขา เช่น เนินเขาพระบาท เนินเขาแก้ววิเชียร มีแม่น้ำปากพนังและลำคลองไหลผ่านครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอเหมาะแก่การทำนา สภาพบริเวณดินดังกล่าวเป็นดินเปรี้ยวไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก จากการลงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านไสหมากของคุณอุไร ทองปาน ประธานศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้ทำมาแล้วกว่า 10 ปี ทุกวันนี้นอกจากจะสร้างงานสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นพื้นที่ให้คนเข้ามาศึกษาดูงานกันอีกด้วย ภายในพื้นที่ได้แบ่งเป็นบ่อเลี้ยงปลา และเป็นสถานที่กักเก็บน้ำจัดไว้สำหรับการเกษตร มีปลาหลากหลายสายพันธุ์ เช่น ปลาดุก ปลาหมอ ปลาช่อน เลี้ยงไว้ในนาข้าว มีรายได้จากการแปรรูปหน่อไม้ ไข่เค็มสมุนไพร ทำให้ศูนย์การเรียนรู้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน ที่ผ่านมามีโรงเรียนที่เข้ามาใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนบ้าง ชุมชนมีการสนับสนุนโรงเรียนให้มีการเรียนรู้แก่นักเรียน เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ

ของโรงเรียน ชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรม เช่นเดียวกันเมื่อชุมชนมีกิจกรรม ทางโรงเรียนก็จะส่งนักเรียนมาเข้าร่วม ทำให้มีงานใหม่ ๆ เกิดขึ้น นักเรียนสามารถนำความรู้ไปต่อยอด หรือประยุกต์ใช้ในครัวเรือน สร้างอาชีพเสริม และรายได้ ชุมชนและโรงเรียนต้องการให้มีงบประมาณเข้ามาช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม ต้องการโน้มน้าวให้โรงเรียนมีความสนใจที่จะนำนักเรียนลงพื้นที่ชุมชน ตามความรู้ที่ชุมชนมี

พื้นที่เล (อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช) จากการสำรวจบริบทของชุมชน พบว่า มีพื้นที่ติดชายทะเลยาวหลายกิโลเมตร การประกอบอาชีพประมง แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) พื้นที่ติดชายทะเล ประชาชนแถบชายทะเลมีอาชีพทำการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และ 2) พื้นที่น้ำจืด ปัจจุบันประชากรในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เกษตรกรบางพื้นที่ประกอบการอาชีพการเลี้ยงปลา มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มการทำลอบปู กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงโคขุน จากการลงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้โคกหนองนา พัฒนาชุมชนระดับครัวเรือนต้นแบบของคุณสุพจน์ เกิดแก้ว พบว่าภายในชุมชนมีการรวมพลังเครือข่ายโคกหนองนา ประสานพลังการพัฒนาโคกหนองนา อำเภอสิชล ผลักดันสู่ความยั่งยืน วางแนวทางการดำเนินงาน “ก้าวต่อไปโคกหนองนาพัฒนาชุมชน” คณะกรรมการเครือข่ายฯ ได้วางแผนที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน ตลอดจนเพื่อให้เกิดการแบ่งปันผลผลิต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายฯ โดยที่ผ่านมาโรงเรียนยังเข้ามาใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้ไม่มากนัก โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนค่อนข้างน้อย โรงเรียนขาดหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอาชีพ ควรเปิดโอกาส

ให้ชุมชนเข้าไปให้ความรู้แก่นักเรียนมากขึ้น ควรมีการประสานงานกับหน่วยงาน
ของรัฐ เพื่อให้มีงบประมาณในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียน

จากการศึกษาบริบท ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน และ
ความต้องการข้างต้น สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 บริบท ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน และความ
ต้องการของชุมชนในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล

พื้นที่	บริบทชุมชน	ความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนและ โรงเรียน	ความต้องการ ของชุมชน
เขา (อ.นบพิตำ)	ทรัพยากรธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์ มีความโดดเด่นด้าน ศิลปวัฒนธรรม จึงเหมาะที่จะเป็น สถานที่ท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ ชุมชนมีการพัฒนา ศักยภาพเพื่อเข้าสู่ มาตรฐานการ ท่องเที่ยว	โรงเรียนกับชุมชนมี ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน พึ่งพากัน ร่วมมือกันสร้าง รายได้ให้แก่ชุมชน ชุมชนสามารถ แนะนำให้ความรู้แก่นักเรียนนำไป ประกอบอาชีพได้ เพื่อพัฒนาอาชีพ ให้กับนักเรียน	ชุมชนและ โรงเรียนต้องการ ให้มีงบประมาณ สนับสนุนในการ จัดกิจกรรม ชุมชนมีความ ต้องการนำองค์ ความรู้เข้าไป ถ่ายทอดให้กับ นักเรียนใน โรงเรียนพื้นที่ ใกล้เคียง

พื้นที่	บริบทชุมชน	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน	ความต้องการของชุมชน
ป่า (อ.ทุ่งสง)	มีป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นแหล่งต้น น้ำลำธารหลายสาย สภาพดินส่วนใหญ่เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำสวน	โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โรงเรียนนำนักเรียนเข้ามาศึกษาดูงานบ้าง โรงเรียนมีการนัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำนักเรียนมาทำกิจกรรมนอกพื้นที่ลงพื้นที่เรียนรู้ทางด้านการเกษตร	ชุมชนต้องการให้โรงเรียนจัดทำหลักสูตรที่สามารถบูรณาการการเรียนรู้ในชุมชน
นา (อ.เชียรใหญ่)	พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม บางส่วนเป็นเนินเขา มีแม่น้ำปากพนังและลำคลองไหลผ่าน ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ เหมาะแก่การ	ที่ผ่านมาโรงเรียนที่เข้ามาใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนบ้าง ชุมชนมีการสนับสนุนโรงเรียนให้มีการเรียนรู้แก่นักเรียน เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ	ชุมชนและโรงเรียนต้องการให้มีงบประมาณเข้ามาช่วยเหลือในการจัด

พื้นที่	บริบทชุมชน	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน	ความต้องการของชุมชน
	ทำนา สภาพบริเวณ ดินดังก้าวเป็นดินเปรี้ยวไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก	ของโรงเรียน ชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรม เช่นเดียวกันเมื่อชุมชนมีกิจกรรมทางโรงเรียนก็จะส่งนักเรียนมาเข้าร่วม นักเรียนสามารถนำความรู้ไปต่อยอดสร้างอาชีพเสริมและรายได้	กิจกรรมต้องการโน้มน้าวให้โรงเรียนมีความสนใจที่จะนำนักเรียนลงพื้นที่ชุมชนตามความรู้ที่ชุมชนมี
เล (อ.สิชล)	มีพื้นที่ติดชายทะเล ยาวหลายกิโลเมตร ประชาชนแถบชายทะเลมีอาชีพทำการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ปัจจุบันประชากรในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ	โรงเรียนยังเข้ามาใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้ไม่มากนัก โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนค่อนข้างน้อย โรงเรียนขาดหลักสูตรที่	โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปให้ความรู้แก่นักเรียนมากขึ้น ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้

พื้นที่	บริบทชุมชน	ความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนและ โรงเรียน	ความต้องการ ของชุมชน
	ทางการเกษตร มี การเพาะปลูกพืช เศรษฐกิจที่สำคัญ	เกี่ยวข้องกับการ สร้างอาชีพ	มีงบประมาณ ในการจัด กิจกรรมการ เรียนรู้ให้กับ นักเรียน

ที่มา : วายุภักษ์ ทาบุญมา (2566)

การจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียน เพื่อเป็นต้นน้ำในการจัดกิจกรรมงานและอาชีพให้กับนักเรียนแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การเตรียมพร้อมก่อนการวิจัย โดยผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนที่จะทำการศึกษา ทั้งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่สำรวจเพื่อสร้างเป้าหมายในการจัดการชุมชน การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และครูร่วมกัน สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ สามารถการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้ทำงานร่วมกันในการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม

2) การบูรณาการระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และโรงเรียน ในการวิจัยปฏิบัติการทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงกับกลุ่มเป้าหมาย มีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนมุมมอง สร้างแนวทางประสานการทำงานระหว่างชุมชนและ

โรงเรียน การเปิดเวทีให้ชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมในการระดมความคิด พุดคุย แลกเปลี่ยน สร้างการมีส่วนร่วมทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากบริบทชุมชน ทรัพยากร งานและอาชีพที่มีอยู่ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการวิจัย

3) การวางแผนปฏิบัติการสร้างการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และโรงเรียน เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นผู้ร่วมสร้างกิจกรรม ปรากฏชาวบ้านนำเอาองค์ความรู้ไปใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ ครูสร้างเป็น แผนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้กับนักเรียน โดยการสร้างความร่วมมือโดยใช้เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation-Influence-Control, AIC) และการประชุมปฏิบัติการ ส่งผลให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา และกำหนดกิจกรรม เกิดเป็นกลยุทธ์ใหม่ในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ นอกห้องเรียน การกำหนดเป้าหมายการพัฒนา สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กับโรงเรียน สามารถแบ่งออกเป็น 3 เป้าหมาย คือ

3.1) เป้าหมายของสิ่งที่ควรปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น คือ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียน ปรากฏชาวบ้านในชุมชนมีองค์ความรู้ที่สามารถเป็นวิทยากรในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนควรมีหลักสูตร รายวิชา หรือกิจกรรมที่สามารถสอดแทรก องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ให้ยั่งยืน

3.2) เป้าหมายของสิ่งที่ควรแก้ปัญหา โรงเรียนยังมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางชุมชนจัดขึ้นค่อนข้างน้อย ดังนั้นคณะกรรมการโรงเรียนที่เป็นตัวแทนจากผู้ปกครอง หรือผู้นำชุมชน ควรแจ้งกิจกรรมที่ชุมชน จะจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบโดยทั่วกัน

3.3) เป้าหมายของสิ่งที่ควรธำรงรักษาสภาพเดิมไว้ คือ การที่ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน ควรได้รับการส่งเสริม อนุรักษ์ โรงเรียนควรเข้ามาใช้พื้นที่การเรียนรู้ จัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ และส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานให้มากยิ่งขึ้น

4) การปฏิบัติการตามแผนงานที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง ในชุมชนตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ใน 3 กิจกรรมย่อย ประกอบด้วย

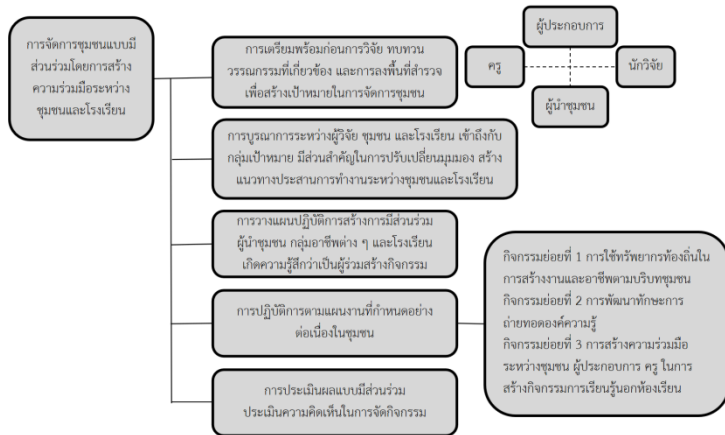
กิจกรรมย่อยที่ 1 การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการสร้างงานและอาชีพตามบริบทชุมชน

กิจกรรมย่อยที่ 2 การพัฒนาทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้

กิจกรรมย่อยที่ 3 การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการ ครู ในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน

5. การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ประเมินความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าจากผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ครู และผู้บริหารโรงเรียน

การจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียน ทั้ง 5 กระบวนการ สามารถสรุปเป็นแผนภาพ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนภาพการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ที่มา : ประกิจ ไชยธาดา (2566)

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยนี้ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการชุมชน ศึกษาบริบทความต้องการ ภูมินิเวศ งานและอาชีพ แบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่เขา-ป่า-นา-เล จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถอภิปรายในประเด็นดังต่อไปนี้

1) การเตรียมพร้อมก่อนการวิจัย ผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนที่จะทำการศึกษาทั้งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และต้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสร้างความร่วมมือต่าง ๆ ระหว่างชุมชนและโรงเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2562) ที่ได้กล่าวว่า ผลสำเร็จของการจัดการชุมชนอยู่ภายใต้บริบทของชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อสำคัญ คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

วัฒนธรรม และประเพณี ชุมชนจึงอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรที่มี โดยเน้นการพัฒนาในสามเสาหลักซึ่งก็คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาเพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง

2) การบูรณาการระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และโรงเรียน ในการวิจัยปฏิบัติการทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงกับกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ สัญญา ยีอราน และศิริโชค วนรัตน์วิจิตร (2561) ที่ได้กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชนด้วยนักวิจัยร่วมกับผู้มีส่วนร่วม ร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบผ่านวงรอบด้วยการเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล สะท้อนการสร้างความสามารถของชุมชนโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง

3) การวางแผนปฏิบัติการสร้างการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และโรงเรียน เกิดความรู้สึกว่าเป็นผู้ร่วมสร้างกิจกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจน จันทรสุภาเสน, กาญจน์ คุ่มทรัพย์, รุจิรา คุ่มทรัพย์, ศศิธร แท่นทอง, เขมปรีดา ขุนราชเสนา, ฤทัยรัตน์ น้อยคนดี และคณะ (2563) ได้ใช้เทคนิค AIC เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ประชาชนและชุมชนเรียนรู้และหาข้อมูลศึกษา วิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายโดยการสร้างแนวทางปฏิบัติการนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้

ดำเนินงานซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรมขั้นตอนโดยการแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ

4) การปฏิบัติการตามแผนงานที่กำหนดอย่างต่อเนื่องในชุมชนตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตยานภิศ พละศึก, เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช และดลปัทฏ์ ทรงเลิศ (2561) พบว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการแก้ปัญหา เป็นการนำทรัพยากรจากชุมชนมาพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถคิด วิเคราะห์วางแผน ดำเนินการ และติดตามประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาของชุมชน การวางแผนแก้ปัญหตามศักยภาพของชุมชน สร้างโอกาสให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหา สนับสนุนชุมชนให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหา และติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา

5) การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ประเมินความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม พบว่า ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น โดยโรงเรียนสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับงานและอาชีพตามบริบทของชุมชน สามารถใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน ผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการสามารถเป็นวิทยากรแนะนำองค์ความรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2560) ซึ่งค้นพบว่าการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนช่วยให้โรงเรียนและชุมชนเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง และช่วยให้ความร่วมมืออันดีต่อกัน โดยทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนด้วยวิธีการที่เหมาะสม แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับ

ชุมชนสามารถดำเนินการได้ 2 แนวทางหลัก คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์โดยตรง เป็นการนำโรงเรียนออกสู่ชุมชนและการนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน และ 2) การสร้างความสัมพันธ์โดยทางอ้อม เป็นการดำเนินการผ่านการปรับปรุงพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน และการปรับปรุงพัฒนาสถานที่ให้เหมาะสมเป็นที่ประทับใจต่อผู้เข้ามาเยี่ยมชม การดำเนินการตามแนวทางนี้จะส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ดียิ่งขึ้นต่อไป อีกทั้งผู้บริหารโรงเรียนเล็งเห็นถึงประโยชน์ของการเรียนรู้นอกห้องเรียน สามารถทำให้นักเรียนมีโอกาพัฒนาทักษะทางวิชาชีพระหว่างเรียน และยังก่อให้เกิดรายได้ระหว่างเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญญฐธนิชา สังข์ศิลป์เลิศ และศรุติพงศ์ ภูวิชร์วรานนท์ (2564) ที่พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถระดมทรัพยากรจากชุมชนและหน่วยงานภายนอก รวมทั้งความสามารถในการคิดและประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษามีความสามารถในการวางแผน คัดการณ์อนาคตของสถานศึกษา แสวงหาโอกาสและอาศัยประสบการณ์ในการบริหาร มีการวางกลยุทธ์ วิสัยทัศน์ กำกับ ติดตาม ประเมินผล เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

7. ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

7.1 ควรมีการติดตามผลการใช้กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเรียน และการใช้ประโยชน์จากการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน

7.2 ควรนำรูปแบบกิจกรรมไปขยายผลกับชุมชนและโรงเรียนอื่นที่มีพื้นที่ บริบทชุมชน และทรัพยากรเหมาะสมกับการทำกิจกรรมการเรียนรู้ นอกห้องเรียน

8. กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณแหล่งทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (กองทุน ววน.) ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2566 ซึ่งบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมินิเวศ งาน และอาชีพ เขา-ป่า-นา-เล เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจ ภายใต้แผนงาน นวัตกรรมการเรียนรู้สู่โลกอนาคตด้วยระบบนิเวศการเรียนรู้เขาป่านาเลเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสุขอย่างมีคุณค่า

9. เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาชุมชน. (2554). *กระบวนการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน.

จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). *การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจน จันทรสุภาเสน, กาญจน์ คุ่มทรัพย์, รุจิรา คุ่มทรัพย์, ศศิธร แทนทอง, เขมปรีตร ขุนราชเสนา, ฤทัยรัตน์ น้อยคนดี และคณะ. (2563). *การใช้เทคนิค AIC เพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชน*

- ในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืดในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารรัชต์ภาคย์*. 14(37), 204-214.
- ชูชาติ พวงสมจิตร. (2560). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 10(2), 1342-1354. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2566, จาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/98396/76585>
- ณัฐธินิชา สังข์ศิลป์เลิศ และศรุตติพงษ์ ภูวพัชรวรานนท์. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์กับการบริหารจัดการความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา*. 3(1), 56-83.
- दनัย ทายตะคุ. (2548). โครงสร้างเชิงปริภูมิของภูมิทัศน์กับการวิเคราะห์และการสร้างแบบจำลอง: การทบทวนทางทฤษฎีของกระบวนการเชิงปริมาณทางภูมินิเวศวิทยา. *วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์*. 1, 97-124.
- นิเวศท้องถิ่น. (2554). *ภูมินิเวศและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2566, จาก <http://habitat2011.blogspot.com/2012/08/blog-post.html>
- ประชาสรรค์ แสนภักดี. (2547). *เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม*. สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2566, จาก <http://www.prachasan.com/mindmapknowledge/aic.html>

มานะ ขุนวิชัย. (2558). ประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร เชา-
นา-เล ในนครศรีธรรมราช. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 10(2), 107-125.

ยุพเรศ สิทธิพงษ์ และยุทธนา ทองท้วม. (2562). ภูมิณีเวศวิทยาใน
วัฒนธรรมล้านนากับแนวทางการบูรณาการทางภูมิสถาปัตยกรรม
เพื่อลดผลกระทบทางอุทกวิทยาน้ำผิวดินจากการเปลี่ยนแปลงสิ่ง
ปกคลุมผิวดิน กรณีศึกษาอ่างเชียงใหม่-ลำพูน. *วารสารสิ่งแวดล้อม
สรรค์สร้างวินิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*.
18(1), 19-35.

ระพีพัฒน์ ศรีมาลา, พรสุข หุ่นนิรันดร์ และทรงพล ต่อนี้. (2559).
การจัดการสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนแห่ง
หนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 11(3), 159-168.

รัถยานภิศ พละศึก, เบญจวรรณ ถนอมชยวัช และดลปภัฏ ทรงเลิศ.
(2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กระบวนการพัฒนาการ
สร้างเสริมสุขภาพชุมชนอย่างมีส่วนร่วม. *วารสารเครือข่าย
วิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*. 5(1), 211-223.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2551). *การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจ
พอเพียงในชุมชน*. กรุงเทพฯ: ธรรมมลพิมพ์.

สร้อยตระกูล อรรถมานะ. (2545). *พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีการประยุกต์*.
(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัญญา ยีอราน และศิริไลซ์ วนรัตน์จิตร. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สู่ความสำเร็จการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระบบสุขภาพ. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*. 5(2), 288-300.

อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2562). ถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 39(3), 63-80.

Forman, R. T. T. and Godron, M. (1986). *Landscape ecology*. New York: John Wiley & Sons.